

Sumari

Pròleg.....	11
Introducció <i>forteana</i>	15
1. I si la història és diferent de com sempre ens l'havien explicat?.....	23
La capital perduda dels ilergets.....	23
La Troia lleidatana	31
El secret dels “bons homes”	37
Realment es custodiava el Sant Graal a Montsegur?	45
El Graal dels nazis	47
Què és el Sant Graal?.....	52
El Graal literari.....	56
El Graal dels Pirineus	58
Els càtars a Lleida	62
Les dues cares del Temple.....	67
La Roca Fundacional	70
Els templers i el gòtic.....	72
El final del Temple.....	75
La clau maçònica	77

La Lleida maçona	79
L'astròleg del rei.....	84
Una operació “astrològica”	86
Dos metges jueus i unes cataractes	89
La mort de Salomé.....	91
2. I si la mort no fos el final?	95
Els fantasmes de Lleida	95
El cas de la bibliotecària atemorida	97
“A la Paeria hi ha fantasmes”	98
Una caserna marcada per la tragèdia	99
Un hospital misteriós.....	100
Quan els infants no se'n volen anar	101
Quan les monges van de rebaixes.....	106
El fantasma que fuma	112
Esperant l'arribada dels seus fills	113
La “padrina” de la corba.....	114
Quan els esquelets són a sota	116
El llegat d'Atenodor.....	120
Parlant amb els esperits	123
Els heretges del segle XIX.....	124
Espiritistes al poder	129
3. I si no estem sols a l'Univers?	135
Fenòmens estranys al cel de Lleida	135
Els <i>Expedients ovni</i> de Lleida	136
Buscant ovnis a l'hemeroteca	138
Una dècada d'ovnis.....	140
Perseguits pels ovnis.....	143

Quan la policia va intentar aturar un ovni	150
Alarmats pels ovnis	152
Un record inesborrable	153
Quan les llums van baixar a la Terra	155
Les primeres abduccions	157
Abduccions lleidatanes	163
El lleidatà contactat	166
Contactant amb Ganimedes	170
Els suïcides de Lleida	174
Uns cercles misteriosos	179
De l'espai exterior a l'espai interior	186
4. I si la fe pot transformar la nostra realitat?	191
Unes relíquies molt "reals"	191
Un bolquer misteriós	193
La sandàlia sagrada	196
El col·lapse quàntic i la pluja	199
Els <i>Lignum Crucis</i> de Lleida	205
El Sant Crist de Balaguer	210
Una banya d'unicorn a Lleida	214
Una pedreta amb molt bona "vista"	219
Tres pedretes i una Mare de Déu	222
Quan la Mare de Déu ens fa una visita	226
El "miracle" de Bellví	226
La "visió" de Bernadette	230
5. I si el dimoni existeix de debò?	237
Els dimonis de Ponent	237
Sàvies i maleïdes	238

Les bruixes de Cervera.....	244
El bisbe nigromant	246
Quan ens cal treure el dimoni de dins.....	251
L'exorcista meteoròleg.....	255
“No sento cap remordiment”	257
6. I si la Terra ens pot recarregar d'energia?.....	271
L'energia dels petròglifs	271
Epíleg. Per què ens agrada tant el misteri?.....	277
Una darrera reflexió	279
Agraïments	283
Bibliografia.....	285

Pròleg

El misteri té un poder d'atracció innegable. L'enigma ens enganxa, encara que això ens pugui generar incertesa, angoixa o, fins i tot, por. Emocions que, sobretot, es poden manifestar quan allò desconegut ens resulta proper, ho situem en l'espai i en el temps, en coneixem els afectats o potser en som els protagonistes. Però, què és el misteri? Doncs tot allò que no podem explicar, o que, si més no, no hi podem donar un raonament lògic. Sovint la resposta més comuna que acompanya a la manca d'explicacions és un: "No ho sé." Quants fenòmens s'han produït al llarg de la història, i es continuen produint, i no podem explicar-los? De vegades ni el pas del temps, ni la ciència ni els avenços tecnològics són capaços de trobar respostes, i això manté ben vius els grans misteris de la vida. I de la mort. Perquè la gran pregunta es manté en ple segle XXI: què passa quan morim? Gairebé es pot certificar que aquesta incògnita mai serà resolta. Per tant, ja tenim un misteri inevitablement immortal.

Al voltant dels fets misteriosos s'han creat, inventat, documentat i investigat milers d'històries que parteixen d'experiències personals o de testimonis, ja sigui en forma de pintures, escultures, gravats o monuments que sobreviuen a la humanitat.

Però no totes les civilitzacions donen el mateix sentit a allò que es podria considerar un fet extraordinari. I d'aquí que parlem de la fe. Per les pròpies experiències viscudes, cada persona és susceptible de creure i, sobretot, de sentir el que consideri que és la seva realitat, la seva veritat. Perquè si alguna cosa hem après és que de veritats absolutes n'hi ha ben poques.

I què passa amb el “Jo si no ho veig, no m'ho crec”? Doncs que és tan legítim com el veure-ho i no voler-ho creure. Arribats a aquest punt, fem una prova de memòria i recapitem. Estic segura que en algun moment de la nostra vida tothom ha escoltat o, fins i tot, presenciats, alguna història que ens ha deixat, allò que en diríem, mal cos. Històries que, potser segons la susceptibilitat del moment, l'edat, l'entorn, l'estat anímic o la situació en què ens trobàvem, hem considerat una faula, una llegenda o directament una al·lucinació, però que igualment ens ha deixat una sensació d'inquietud. Nits d'hivern de sofà i manta, explicant històries de por fins a sentir una presència o veure una imatge. Un argument molt de pel·lícula, d'acord, però qui no ha sentit mai a parlar de presències en cases de pobles, o de fotografies antigues on es poden veure fenòmens inexplicables quan el Photoshop encara no existia? Tot plegat forma part de l'imaginari col·lectiu. I segurament també hi ha molta imaginació, però també hi ha una part de realitat, només depèn del que vulguem creure.

De fenòmens inexplicables n'hi ha molts: històries d'antigues civilitzacions, testimonis d'experiències properes a la mort, fenòmens paranormals, ufològics... Una selecció d'aquestes i altres experiències són les que anireu trobant a mesura que avanceu en aquestes pàgines, que us portaran a viatjar per tots els temps i per tots els continents, i també per les comarques de Lleida, que reivindiquen el seu lloc en el mapa del misteri. Una reivindicació que ja es va iniciar la primavera del 2019 amb la posada en marxa de les Rutes Misterioses de Lleida, dirigides per l'Enric Sabarich, que ens permeten descobrir altres perspectives de la ciutat i que,

ahora, han estat font de coneixement i punt de partida per teixir un mapa més ampli de misteris, d'experiències que, setmana rere setmana, anem explicant també a través de les ones d'Onda Cero Lleida en els *Misteris sota zero*, amb la intenció d'aclarir les ombres... O de mantenir la foscor allà on ha de ser-hi.

NÚRIA MORA

Introducció *forteana*

Si teniu aquest llibre a les mans és que us agrada el misteri. Si més no, sentiu una mena d'atracció cap a tot allò que no podeu explicar amb els coneixements que tenim actualment i que, en definitiva, us fa somiar amb realitats alternatives. I ben bé és això. Aquesta seria una bona definició del misteri: “Tot allò que no podeu explicar amb els coneixements que tenim actualment.” Però, és clar, aquí se'ns planteja un primer problema. Si d'aquí deu o quinze anys trobem una explicació raonable al fenomen inexplicable en qüestió, aleshores deixarà de ser misteriós? Em temo que sí. Ja ha passat altres vegades... i tornarà a passar. Després ho veurem.

Però hi ha misteris, d'aquells de tota la vida, que potser mai tindran solució, que sempre estaran envoltats per una aura inquietant i enigmàtica, que malgrat els esforços de la ciència per desemmascarar-los, es resisteixen a ser resolts. Aquests són els que més ens agraden. Són els que més ens fan somiar, els que ens plantegen reptes impossibles, els que ens fan proposar les hipòtesis més absurdes i inversemblants, o no, potser les més valentes i arriscades, qui sap?

La clau quan tractem aquests temes és tenir la ment oberta. Però, compte amb això. Com sempre deia Richard Feynman

—cèlebre físic teòric nord-americà i Premi Nobel el 1965 pel seu treball en electrodinàmica quàntica—, “cal tenir la ment oberta, però no tant com perquè et caigui el cervell a terra”. I és exactament això. Per aquest motiu, jo sempre he tingut molt present una altra frase d’un dels grans, Aimé Michel —escriptor i estudiós francès del fenomen ovni—: “Cal estar obert a tot, però no creure en res.” Feu-la vostra. Us anirà millor.

Jo no busco creure, busco saber. I per això intento endin-sar-me en el món del misteri sense prejudicis de cap mena, obert a totes les possibilitats, però sempre amb els peus al terra. Soc historiador. Però això no vol dir que no sigui un cercador in-conformista que du la curiositat per bandera. Cal ser curiosos, sempre. Això ens farà ser una mica més nens. Cal fer-nos preguntes, sempre. Us confessaré un petit secret, ara que no ens escolta ningú. Com us deia, soc historiador, però no vaig arribar al món de la història d’una manera convencional. De fet —i em perdonareu per la gosadia—, m’importaven un rave els movi-ments socials i les revolucions polítiques. Hi vaig arribar per la meva “mania” de fer-me preguntes. “I si les piràmides d’Egipte són molt més antigues del que sempre ens han dit?” “I si les construccions dels inques ens amaguen secrets perduts?” “I si...?”

Aviat em vaig adonar, però, que a la facultat no trobaria respostes a les meves preguntes. Això sí, allà vaig aconseguir les eines i els fonaments que em permetrien en un futur “construir” la meva pròpia versió dels fets. Una versió que —també s’ha de dir— compartia amb altres *frikis* com jo, que no es conformaven amb la “història oficial” i pretenien anar una mica més enllà.

I així vaig començar el meu particular periple pels enigmes de la història, per les anomalies del passat i per tot allò que no podia explicar, en definitiva, pel misteri. M’hi vaig bolcar de ple. Tant, que vaig estar més de trenta-cinc anys “abduït” per un sol tema: el misteri de Rennes-le-Château. Sí, ho reconec, potser vaig fer-ne un gra massa, però què voleu que us digui, la història

del seu carismàtic mossèn i de la seva presumpta vinculació amb el llinatge sagrat de Jesucrist i de Maria Magdalena, em va atrapar de bon començament. Fins i tot vaig escriure quatre llibres sobre el tema! M’hi vaig encasellar, ho sé.

Però com que no solament de Rennes-le-Château viu l’home, aquests darrers anys he decidit obrir el meu camp de visió. Per això, quan aquell hivern del 2018 José Manuel Morales Gajete —escriptor i fundador de Rutas Misteriosas, la primera xarxa de rutes de misteri d’Espanya— em va proposar fe una ruta pels misteris de la ciutat de Lleida, no m’ho vaig pensar dues vegades. Era la meua oportunitat de sortir del “bucle rennesià”. I així és com van néixer Lleida Misteriosa i Lleida Oculta.¹

Sens dubte, les rutes van ser el trampolí que em van permetre, el setembre de 2019, iniciar una temporada plena de misteris, *Misteris sota zero*, a Onda Cero Lleida, dins del magazín matinal *La Ciutat Lleida*, conduït magistralment per Núria Mora. De fet, aquest llibre és un recull de tots aquells misteris que he anat tractant a les ones aquestes darreres tres temporades. Si no heu tingut l’oportunitat d’escoltar-me a la ràdio, ara em podeu llegir amb calma. I si la vostra inquietud per saber molt més del que ha passat i passa a la ciutat de Lleida... i més enllà, va en augment un cop llegit aquest llibre, creieu-me, això només és la punta de l’iceberg dels misteris *forteans* que encara ens queden per revelar.

“Ei, un moment... Misteris *forteans*? De què dimonis ens estàs parlant?”, segur que m’increpareu. Tranquils, us ho explico i segur que entendreu millor el mateix concepte de la paraula *misteri*, absolutament necessari per endinsar-vos amb garanties en les pàgines que ara us disposeu a llegir.

Us parlaré del “pare del misteri”.

L’any 1919 es va publicar un llibre a Nova York amb un curiós títol: *El llibre dels condemnats*. El seu contingut va sorprendre

1. Després de la pandèmia, reconvertides en Lleida Misteriosa i Lleida Paranormal.

a tothom, era el més estrany que mai s'havia llegit. Els seus vint-i-vuit capítols desgranaven tot un seguit d'esdeveniments documentats i reals, però increïbles: pluja de granotes i pedres; objectes metàl·lics trobats a l'interior del carbó de les mines o dins de l'escorça dels arbres; animals de formes impossibles; meteorits de composició química desconeguda i amb inscripcions estranyes; visió de cossos celestes no identificats; precipitació de grans trossos de gel, fang, carn i sofre; neu negra; desaparicions misterioses, rodes lluminoses al mar; llunes blaves, sols verds; aiguats de sang...

El seu autor era Charles Fort (1874-1932), un escriptor i investigador nord-americà que havia passat els darrers vint-i-cinc anys de la seva vida a les biblioteques compilant de manera obsessiva aquells successos que no podia explicar la ciència de l'època. A la seva casa del Bronx hi tenia un arxiu improvisat en caixes de sabates amb més de seixanta mil notes sobre fenòmens paranormals, casos estranys que desafiaven la física i la matemàtica: petjades d'extraterrestres, *poltergeist*, estigmes, pluges del cel d'objectes, substàncies i animals inversemblants...

Aquests eren “els condemnats”, els exclosos pel paradigma científic, tots els que, segons Fort, havien estat menyspreats pel coneixement de l'època perquè no s'ajustaven als marges del saber oficial. No es tractava de casos de fantasmes o aparicions en sessions d'espiritisme —a Fort tot això li semblava una moda per a gent que cercava diversions alternatives—, sinó de “fenòmens físics anòmals”, que podien produir-se en qualsevol moment sense cap invocació. A més, Fort va creure descobrir en aquests esdeveniments —uns veritables espais buits de la ciència— un patró d'anomalies, com si dins de l'atzar i l'improbable també hi hagués una correlació inquietant.²

2. Resulta que Charles Fort no va ser el primer a fer aquest tipus de recopilacions de fenòmens insòlits. N'hi va haver un altre molt abans que ell que també va fer el

Llegint frenèticament diaris i revistes científiques, la totalitat de tot allò que s'havia publicat durant el segle XIX fins a 1916, Charles Fort va defensar la recerca lliure de prejudicis, el dubte constant enfront d'allò que ens deien que s'havia de creure. Recordeu? “Cal ser curiosos, sempre. Cal fer-nos preguntes, sempre.”

Fort va utilitzar, doncs, un mètode de treball per sistematitzar les seves notes i va intentar explicar no sols la raó d'aquests fenòmens, sinó la del “tot”, mitjançant una teoria filosòfica que és atrevida fins i tot per al nostre temps. Per a Fort, aquests casos “condemnats” serien la clau per aproximar-se a la “Veritat”, una empresa gairebé impossible, ja que cal recordar que Fort es trobava immers en els excloents i rígids sistemes científics i religiosos de l'època. L'única solució era, doncs, obrir-se a un nou tipus de pensament, abraçar l'impossible com a l'única cosa assenyada, i enderrocar els murs del dogma i del llenguatge. I Fort ho va fer.

Charles Fort acabaria inaugurant el camp de les “pseudociències”, es va convertir en el pare de les anomalies i fundador de disciplines que després serien conegudes, com la ufologia o la criptozoologia. Fort va ser el primer ufòleg, un preufòleg, podríem dir. Estava convençut que alguns objectes i llums que es

mateix: el seu nom és Iulius Obsequens, un historiador, escriptor i poeta que va viure a l'antiga Roma al segle IV. Iulius Obsequens va ser l'autor d'una obra anomenada *Liber prodigiorum*, és a dir, el *Llibre dels prodigis*, un recull de textos que fan referència a fenòmens sorprenents, allò que els antics romans anomenaven *prodigia*, successos extraordinaris i sobrenaturals, que sovint es creien manifestacions miraculoses del poder diví o advertències d'esdeveniments propers.

Aquest *Liber prodigiorum* està escrit de manera cronològica i narra fets que van tenir lloc a la història de Roma entre els anys 249 aC i 11 aC. De fet, aquests textos deriven en la seva major part de les narracions fetes per l'historiador romà Titus Livi. Al *Llibre dels prodigis* hi surten pluges de sang i de llet, estàtues que ploren, animals que es cremen però que no es consumeixen i tantes altres meravelles. A més, se'l considera el primer llibre que parla dels ovnis, ja que hi surten globus de foc que creuen el cel d'occident a orient o bé una mena de projectils misteriosos que, fent un gran terrabastall, desapareixen entre els núvols. Certament, aquesta obra és molt citada pels amants de la ufologia, que interpreten alguns dels prodigis que s'hi esmenten com a exemples d'aparicions d'ovnis.

veien al cel de finals del segle XIX i principis del XX eren enginyers d'altres mons, i mantenia que els arqueòlegs s'havien topat amb artefactes que els nostres avantpassats no van poder fabricar.

Així, sobre “un instrument de ferro trobat dins d'un bloc de carbó” a dos metres sota terra a Escòcia, que tenia “un aire modern”, Fort especulava amb la possibilitat que podia haver estat “abandonat per algun visitant extraterrestre”.

Sobre una lent de cristall descoberta a Nínive, deia que “a milions de quilòmetres a l'espai, algú va desplegar un telescopi i la lent es va desprendre”, i va caure a la Terra.

Intuïa també que Stonehenge era obra de gegants, que “ocasionalment visitaven el planeta”.

Bé, estareu d'acord amb mi que avui dia tot això sembla molt fantasiós, i realment ha estat més que superat.

Malgrat tot, Fort va recopilar centenars de casos, perfectament documentats, on es recollien fets de molt difícil explicació segons la ciència de l'època. Evidentment, el pas dels anys i el desenvolupament tècnic i científic ha fet que alguns sí que es puguin explicar, però molts altres continuen sent un enigma.

De fet, l'obra de Fort va exercir una poderosa influència, tant en la seva època com en dècades posteriors. Autors com a H. P. Lovecraft van mostrar la seva admiració pel seu treball, i anys després, Pauwels i Bergier van recollir el testimoni amb el seu *best-seller* mundial *El retorn dels bruixots* (1962) que aprofundia en aquest plantejament de posar en evidència anomalies i esdeveniments inexplicables.

Charles Fort, en definitiva, ens va demostrar que el món i l'univers eren molt més estranys i apassionants del que els llibres de text volien fer-nos creure. Avui dia, s'ha convertit en el referent de qualsevol persona interessada en el misteri, i de fet el seu propi cognom ha evolucionat a l'adjectiu *forteà*, com a qualificatiu de qualsevol fet que escapa a una explicació convencional.

Per tant, no ho dubteu, teniu a les mans un llibre *forteà*.

Preparats per endinsar-vos en el món dels enigmes i les anomalies *forteanes* de Lleida?

Estrenyeu-vos el cinturó, que comencem!!!

“I si...?”

Charles Fort, el “pare del misteri”.

I si la història és diferent de com sempre ens l'havien explicat?

Què succeiria si la història que ens han ensenyat no fos res més que la que va interessar explicar a cada moment? I si resulta que ens han pres passatges, dites i fets de gran valor?

MARIANO F. URRESTI

La capital perduda dels ilergets

Lleida amaga un gran secret. Un secret de proporcions monumentals. Un secret que al mateix Heinrich Schliemann, el descobridor de la Troia homèrica, li hagués encantat desenterrar: una ciutat perduda!

Sí, ho heu llegit bé: una ciutat perduda! Com si fos la mítica El Dorado, que l'explorador i arqueòleg britànic Percy Fawcett va buscar infructuosament a les selves brasileres del Matto Grosso a començaments del segle xx; o la llegendària Aztlan, l'Atlàntida dels asteques, que al segle xvi, Fra Diego Durán va ubicar al sud-oest dels Estats Units; a Lleida també en tenim una de ciutat perduda, i com les seves "parentes" americanes, tampoc mai no ha estat trobada.

Voleu que la busquem plegats? Doncs, som-hi!

Els orígens de la ciutat de Lleida es remunten al segle VI aC, quan la tribu ibera dels ilergets va triar l'anomenada Roca Sobirana per erigir un poblat emmurallat amb el nom d'*Iltirta*.

Segles més tard, allà mateix, durant l'època d'ocupació sarraïna (882), s'alçà el Castell de la Suda o Castell del Rei. Com veieu, aquest és un indret ple d'història: entre els anys 1031 i 1036 va servir de refugi al destronat Hišām III, últim califa de Còrdova; el 1150, s'hi va celebrar el casament entre el comte Ramon Berenguer IV i Peronella, filla del rei Ramir d'Aragó, unió que va representar la fusió entre el regne d'Aragó i el comtat de Barcelona, és a dir, el naixement de la Corona d'Aragó; el 1214, en aquest mateix castell, els nobles catalans i aragonesos van jurar fidelitat a l'infant Jaume, que es convertiria amb el temps en el rei Jaume I el Conqueridor.

Però tornem a *Iltirta*, la capital dels ilergets. Des del punt de vista etimològic, podem seguir la seva evolució des dels ibers (*Iltirta*), passant pels romans (*Ilerda*), els visigots (*Lerita*), els àrabs (*Medina Larida*), fins arribar al segle XIII (*Leyda*).

El problema el tenim quan tractem de trobar *Iltirta*, arqueològicament parlant.

No existeix!

L'arqueologia sembla obstinada a no admetre-ho, però la manca de restes ibèriques identificades així ens ho fa saber. Les úniques que tenim, molt minses, són d'època republicana, del segle II aC, al mateix Castell de la Suda, i a prop de la Porta del Lleó, on es va trobar la muralla romana; així com restes ceràmiques barrejades fora de context aparegudes a la plaça de Sant Joan o sota la Paeria. Res més.

D'altra banda, les fonts llatines que ens relaten els esdeveniments de la Segona Guerra Púnica (218-201 aC entre Roma i Cartago), sorprenentment no esmenten *Iltirta* en cap moment. De fet, l'existència de la ciutat no està testimoniada textualment

fins el segle I aC amb motiu de les anomenades guerres sertorianes (80-72 aC) i de l'enfrontament entre Cèsar i Pompeu (49-45 aC Segona Guerra Civil romana).

Els mateixos historiadors grecoromans de l'època, Polibi i Titus Livi, la ignoren totalment i ens parlen d'una altra ciutat com a capital dels ilergets. Com? Una altra capital? De seguida ho veurem! No comenceu encara a hiperventilar!

En canvi, la numismàtica sí que acredita l'existència d'*Illirta*, des de finals del segle III aC.

Per la influència dels colonitzadors, els ibers van incorporar la moneda. De fet, imitaven la moneda grega, però amb la diferència que portaven el nom de la seca —lloc on es fa la moneda—, en aquest cas, *Illirta*. N'hi ha de bronze i de plata. En una cara acostuma a haver-hi el llop —més que un animal totèmic dels ilergets seria un element identificador d'una tradició pròpia d'aquests pobles—, juntament amb la inscripció en alfabet ibèric, *ILTIRTA* o *ILERDA* en llatí.

Per acabar d'arrodonir-ho, la llengua ibèrica —un sistema d'escriptura que consta de vint-i-vuit signes, alfabètics i sil·làbics— també constitueix un altre misteri en si mateixa, ja que encara no ha estat desxifrada. Es pot llegir, es coneix el valor dels signes escrits, les equivalències fonètiques amb l'alfabet llatí, però desconexem el significat de les paraules.

Podem llegir *ILTIRTA*, però no sabem què vol dir. O sí? De fet, sobre el seu significat s'han fet algunes hipòtesis. Una d'elles és bastant suggeridora: el mot conté el segment inicial *IL*, que en ibèric significa 'ciutat' —ho podeu comparar amb *Ituro*, el nom ibèric de Mataró—. El segon segment, *TIR*, segurament significa 'llop'. Efectivament, ja hem vist que el llop acostuma a sortir a la majoria de monedes iberes de l'època. Vol dir *Illirta* la 'ciutat del llop'? És molt probable. Així ho pensava el nostre gran lingüista, Joan Coronimes. Mireu, si no, la similitud del nom d'*Illirta*

amb el de la ciutat ibèrica d'*Itiraca*, l'antiga colònia romana de Salaria, avui dia, Úbeda la Vieja (Jaén), en les monedes de la qual també hi surt representat el llop. Curiós!

Però encara trobem una altra hipòtesi. Segons l'historiador lleidatà Josep Lladonosa, el mot ilerget estaria format per l'arrel iberobasca *IL* 'ciutat o vila', amb l'afegit d'un sufix, *TIR*, que li donaria el significat de 'ciutat fortificada'. Les cròniques romanes ens parlen d'*Ilerda* com una "ciutat fortificada amb un pont de pedra". Per tant, també podria ser. Trieu la que més us agradi. Si em feu triar a mi, jo em quedo amb la "ciutat del llop", fa més misteriós!

A la província de Lleida, a més a més de les inscripcions gravades a les monedes, trobem les ibèriques —pertanyents al dialecte llevantí, que s'escriu d'esquerra a dreta, al contrari dels dialectes més meridionals— sobre ceràmica (als poblats ibèrics de Soses, de Puigverd, d'Almenar, a Artesa de Lleida, i les ceràmiques trobades a la Paeria) o pedra (inscripcions a la Roca dels Moros del Cogul). Els textos més llargs, però, són els incisos amb un punxó sobre làmines de plom (disc de plom de Punta del Calvari, a la Granja d'Escarp).

I precisament a la Roca dels Moros és on ens trobem una referència d'*Itirta* totalment inesperada. Si no fos per ella, les monedes serien les úniques evidències que tindriem de la seva existència, ja que les fonts escrites no en parlen mai, i les restes arqueològiques són gairebé inexistents.

La balma de la Roca dels Moros del Cogul és un aixopluc natural format per un bloc de pedra sorrenca esllavissada en la part de la muntanya assentada al cantó del riu Set, afluent del Segre. Allà s'hi conserva un conjunt pictòric format per quaranta-dos figures pintades, i dos-cents seixanta elements gravats sobre la roca d'epigrafia ibèrica i llatina —un dels conjunts del rupestre llevantí millor valorats de la península ibèrica—, que, sens dubte, ens fa pensar que ens trobem davant d'un espai sa-

grat destinat al culte de la fertilitat. L'escena situada a l'extrem inferior dret, constituïda per onze figures —un grup de dones vestides amb faldilles llargues i el cos nu, en parelles, i envoltant un home amb un desproporcionat membre viril—, i que ha estat interpretada com una “dansa fàl·lica”, així ens ho indica. De fet, inicialment aquesta escena havia estat considerada això, un ritual de culte femení a la virilitat masculina, però actualment el centre d'interpretació ha donat una lectura totalment renovada i, en certa manera, feminista. Feminisme de fa 7.000 anys?

Bé, els personatges femenins de l'escena mesuren el doble que l'únic home dibuixat, estan molt millor pintades tècnica-ment, cadascuna vesteix diferent i totes llueixen faldilles vistoses i abundants adorns. La seva disposició en parelles ha portat a una relectura molt diferent, que vincula l'escena a la transmissió de coneixements de criança i maternitat entre dones i no al culte a la fertilitat del petit personatge masculí. S'especula, també, que l'autoria de les pintures seria femenina, formant part d'una mena de ritual xamànic de sororitat.¹ Jutgeu vosaltres mateixos.

Però el que a nosaltres ens interessa, no és si aquest grup de donasses es volien cruspír —en el sentit que vulgüeu del terme— aquest noi et escanyolit però ben dotat. On hem de fixar la nostra atenció és en el conjunt d'inscripcions ibèriques i romanes que ocupen pràcticament la totalitat de la cavitat. Entre aquest desgavell de frases ibèriques i llatines entrecruades, trobem un mot que ens resulta familiar: “AIUNILTIRTE”. Bé, d'acord, així d'entrada no ens diu gairebé res. Però analitzem-ho una mica i veureu.

“AIUNILTIRTE” està compost per dos elements antroponímics ben coneguts: *AIUN* i *ILTIR*, seguits del sufix *-TE*. Aquest

1. El terme sororitat es refereix al lligam estret que s'estableix entre dones basat en la solidaritat, el compartiment d'experiències, interessos, preocupacions, etc., és a dir, a una fraternitat entre dones.

sufix és freqüent darrere de noms de persona, encara que també pot acompanyar topònims. Per això, el que possiblement tenim aquí és el topònim d'*Ilirta* (*ILTIRTE*), precedit d'un nom propi, *AIUN*, tal vegada el d'un visitant de la Roca dels Moros del Cogul però resident a la capital ilergeta. Pensem en la proximitat d'aquesta ciutat —uns vint quilòmetres al nord-oest— i la facilitat d'accés. Per tant, la situació se'ns presenta ben clara: un tal *AIUN*, un habitant d'*Ilirta*, va anar al santuari de la Cova dels Moros del Cogul per tal de realitzar alguna mena de ritual, és a dir, el que després a la religió de l'antiga Roma es coneixeria com a *votum*, una promesa o vot fet a una deïtat per aconseguir el seu favor.

Ja ho tenim! El nom d'*Ilirta* gravat en un lloc que no és una moneda! Sens dubte, aquesta és una troballa única. Durant un temps vaig creure que n'hi havia una altra, però va resultar un *fake*. Us ho explico.

Fa uns anys vaig visitar l'ermita romànica de Sant Salvador, situada a 3,4 quilòmetres al sud-est de les Borges Blanques, en direcció a Cervià de les Garrigues. Es tracta d'un edifici senzill, de construcció rectangular, d'una sola nau, i que encara conserva un arc diafragmàtic dels dos que segurament tindria per aguantar la coberta a doble vessant. Res de l'altre món. La sorpresa va arribar quan, fent el tomb a l'edifici, vaig descobrir al mur de la cara oest una petita inscripció a mitja alçada que semblava dir: "ILTIRTA". Com era allò possible? Una inscripció ibèrica en el mur d'una església romànica? I no una inscripció qualsevol, sinó el fugisser nom de la capital dels ilergets!

Allò no podia ser altra cosa que una ensarronada. I ho vaig investigar.

Vaig saber que la inscripció va ser descoberta per l'estudiós Alexandre Mir cap a 1980, quan encara hi havia en aquella paret les restes de tres petites construccions annexes —com a mínim

anteriors a 1933—, que sens dubte l'ocultaven parcialment a la vista. A més, en aquell temps, les parets exteriors de l'ermita estaven emblanquinades. El Sr. Mir es va posar en contacte amb l'arqueòleg J. R. González, qui ja va observar la pàtina antiga que cobria la inscripció, encara que la va acollir amb moltes reserves.

L'any següent sorgeix l'Associació d'Amics de Sant Salvador, i juntament amb l'Ajuntament de les Borges Blanques es comença a treballar per a la recuperació de l'edifici i el seu entorn. Així, entre els anys 1982-1983 s'enderroquen les estructures annexes de la paret oest. Durant aquesta època surten a la llum notícies arqueològiques en la premsa diària que fan referència a la troballa de ceràmica romana en el terreny contigu al sud de l'ermita (confirmat pel Sr. Mir i per la Carta Arqueològica de Catalunya), així com a la inscripció parietal que ens ocupa. Això va portar a concloure al periodista Melani d'Urgell ni més ni menys que “l'ermita més antiga de les Garrigues és d'origen ilerget”.² Tot un despropòsit.

Fins i tot el reporter arriba a consultar l'historiador Rodrigo Pita, qui li diu que l'ermita està situada en un encreuament de camins, i que a sota existeix una possible església paleocristiana anterior a l'edifici actual. S'ha de dir que l'encreuament de camins s'ha vist confirmat, però no la suposada església paleocristiana, que si hagués existit hauria estat el nexa teòric d'unió entre els ilergets, els romans i la construcció de l'ermita. En ple desconcert informatiu —Melani d'Urgell se sentia important—, fins i tot es va arribar a afirmar que la inscripció era grega.³ Però no feu volar coloms, la cosa no va anar ni de bon tros d'aquesta manera.

Diguem-ho clar: la inscripció és falsa, si més no, no és d'època ibera. Existeixen diversos elements que delaten la seva false-

2. MELANI D'URGELL, *La Mañana*, 16 de setembre de 1982.

3. MELANI D'URGELL, *La Mañana*, 23 de febrer de 1983.

dat. Primer, i el més evident, la inscripció està precedida per una creu llatina. Sembla com si l'autor hagués volgut “cristianitzar” aquells símbols “pagans”. Encara que la incisió és més profunda i sembla originalment obra d'una altra mà, per la qual cosa és més lògic pensar que l'autor aprofités una marca de picapedrer anterior.⁴

D'altra banda, encara que sempre s'ha volgut llegir aquí “ILTIRTA”, el cert és que s'hi aprecien un parell d'errades que fan que el mot inscrit es converteixi en “NLTIRBO”. Què ha passat aquí? Conjecturem. Potser l'autor tenia a les mans una moneda desgastada i poc llegible i es va dedicar a copiar el que veia; o potser no sabia interpretar correctament aquells signes —penseu que fins que no es van publicar les *Misceláneas* de Gómez Moreno, el 1949, ningú no podia llegir-los—; o fins i tot podríem especular que no pretenia reproduir-la fidelment i va recrear la paraula al seu gust. Qui sap?

De fet, la confusió de la “I” inicial per la “N” seria justificable si només s'hagués disposat d'antigues publicacions. Encara que la vocal “I” va ser identificada de manera sòlida per Sestini el 1818, no va ser aplicada immediatament i durant molt de temps van continuar circulant gravats erronis que reproduïen la llegenda “NLTIRTA”. Això ho podem acceptar. Però on sí va errar de ple l'autor va ser en confondre “TA” per “BO”.

El que queda clar és que algú va intentar reproduir el mot “ILTIRTA” en la façana de l'ermita, i —perquè el model es trobava malmès, o per la seva incapacitat per llegir correctament les grafies iberes— no ho va aconseguir. O sí? Si l'autor pretenia, de manera romàntica, fomentar l'antiguitat del lloc evocant els orígens històrics del país, que passarien per la seva primera escriptu-

4. A la mateixa filada de pedres de la paret, però just en el bloc que forma cantonada amb l'angle nord de l'edifici, s'hi pot apreciar un signe gravat en forma d'escut format per una creu inscrita en un rombe, realitzat amb una profunditat i estil semblants al fals ibèric, i que també resulta ser d'època anterior.

ra, la seva posterior romanització i cristianització, fins a enllaçar amb l'edifici actual, sembla haver aconseguit el seu objectiu. Bé, un modern cartell al costat de l'entrada de l'edifici, dona per ibèrica la inscripció. No hi ha dubte, el grafista va reproduir "ILTIRTA". Al final, l'home es va sortir amb la seva.

Però quan ho va fer? El grafit conté indicis que l'acosten a grafies en voga durant la segona meitat del segle XIX i la primera del XX, encara que només sabem que, amb seguretat, és anterior a 1980. Cas tancat.

I la ciutat perduda? No patiu, que no me n'he oblidat.

LA TROIA LLEIDATANA

Com us deia abans, malgrat que des d'una perspectiva estrictament arqueològica, *Ilirta* continua sent inexistent, ningú s'ha qüestionat mai seriosament que *Ilirta* no fos la capital ilergeta, que no fos la posterior *Ilerda*, i que el seu emplaçament se situés sobre el Turó de la Seu Vella. Però des de fa uns anys, s'han plantejat els primers dubtes, i, fins i tot, la possibilitat que es tractés d'una fundació *ex novo*.

També us he comentat que, sorprenentment, les fonts llatines que relaten els fets de la Segona Guerra Púnica, no parlen en cap moment d'*Ilirta*, i que l'existència de la ciutat no està testimoniada textualment fins el segle I aC, amb motiu de les guerres sertorianes i de l'enfrontament entre Cèsar i Pompeu. En aquest sentit, el silenci de l'historiador grec Polibi es força significatiu, però molt més ho és la postura de Titus Livi, el gran historiador romà, qui, amb ganes de complicar-ho tot, no només la ignora, sinó que diu que la capital dels ilergets al segle III aC és *Atanagrum*.

Com? *Atanagrum*? Què dimonis és *Atanagrum*?

© del text: Enric Sabarich, 2024
© del pròleg: Núria Mora, 2024
© d'aquesta edició: Pagès editors, S L, 2024
Sant Salvador, 8 – 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat
Primera edició: setembre de 2024
ISBN: 978-84-1303-572-7
DL: L 588-2024
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.